

Zásady dobré výzkumné praxe na Slezské univerzitě v Opavě

Cílem této příručky je popsat pravidla dobré výzkumné praxe na Slezské univerzitě v Opavě.

Základní zásady práce a studia na univerzitě jsou stanoveny v [Etickém kodexu Slezské univerzity v Opavě](#), který je závazný pro všechny zaměstnance a studenty SU a upravuje všechny aspekty práce a studia na univerzitě. Cílem tohoto dokumentu je poskytnout jednoduchý návod pro dodržování tohoto Kodexu v oblasti vědecké činnosti.

Tento dokument se snaží být spíše informativní než normativní a nabídnout výzkumným pracovníkům pomoc při rozhodování, jak vnitřní předpisy a normy univerzity, jakož i širší právní a jiné požadavky, aplikovat na konkrétní situace v každodenní výzkumné praxi.

Univerzita uvítá zpětnou vazbu k obsahu těchto zásad. Připomínky a návrhy můžete zasílat na adresu prorektor-vyz@slu.cz.

1. Obecný rámec

Etický kodex SU vychází především z *Etického rámce výzkumu* vypracovaného Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR v roce 2005, z *Etického kodexu akademických pracovníků vysokých škol* přijatého Radou vysokých škol v roce 2007, z *Etického kodexu výzkumných pracovníků Akademie věd ČR* přijatého v roce 2016 a z dokumentů Evropské komise *Evropská charta pro výzkumné pracovníky* a *Kodex chování při přijímání výzkumných pracovníků* z roku 2005.

Kromě výše uvedeného má řada financujících institucí své vlastní zásady, například [Etický kodex řešitele projektů Grantové agentury České republiky](#) (GAČR). Financující organizace mohou ukládat různé povinnosti a omezení týkající se využívání poskytnutých finančních prostředků. Mohou například požadovat, aby výsledky výzkumu byly šířeny v modelu publikací s „otevřeným přístupem“ nebo aby účelem výzkumu nebyl přímý komerční nebo soukromý zisk. Výzkumní pracovníci by se měli s těmito etickými či jinými povinnostmi seznámit a v případě potřeby požádat příslušný financující orgán o radu.

Výzkumní pracovníci by také měli oznámit a vhodně řešit případný střet zájmů, a to jak finanční, tak profesní. V souladu s informací uvedenou v předchozím odstavci by měli výzkumní pracovníci dbát na dodržování požadavku vyloučení střetu zájmů stanovených financujícími organizacemi.

2. Publikační etika

Níže jsou uvedeny různé příklady nepřijatelných praktik spojených s pravděpodobně nejdůležitějším prvkem výzkumné práce, a to s publikováním a šířením výsledků výzkumu.

- Fabrikace je vymyšlení výsledků výzkumu a jejich prezentace, jako by byly skutečné.
- Falšování je manipulace s výzkumnými materiály, zařízeními nebo postupy nebo neoprávněné pozměňování, vynechávání či zamlčování údajů nebo výsledků.
- Plagiátorství je používání cizích prací a myšlenek bez řádného uvedení původního zdroje, čímž jsou porušena práva původních autorů na jejich duševní výstupy.

Tyto „oficiální“ definice (přijaté [Evropským kodexem integrity výzkumu ALLEA](#) z roku 2017) představují tři nejzávažnější formy porušení integrity výzkumu (tradičně označované jako „pochybení při výzkumu“). Kromě toho jsou v oblasti publikační etiky nepřijatelné i další praktiky, mezi něž patří mimo jiné:

- Opětovné publikování podstatných částí vlastních dřívějších publikací, včetně překladů, bez řádného uvedení nebo citování originálu („autoplagiátorství“).
- Selektivní citování za účelem vylepšení vlastních výsledků nebo ve snaze vyhovět editorům, recenzentům či kolegům.
- Zbytečné rozšiřování seznamu použité literatury v publikaci.
- Zveličování významu a praktické použitelnosti výsledků výzkumu.
- Zbytečné rozdělování výsledků do více publikací s cílem uměle navýšit počet výzkumných výstupů.
- Úmyslné vynechání odkazů na podstatné práce, které nejsou v souladu s vlastními výsledky a závěry.

Velký problém v dnešním vědeckém světě představují tzv. predátorské praktiky, kdy je autorům nabízena možnost zviditelnění vědecké práce formou publikování v časopise, vydání monografie, účasti na konferenci apod. za úplaty, přičemž není zajištěno skutečné recenzní řízení ani jiná kontrola důvěryhodnosti a kvality výsledků publikované práce. Tato praktika představuje negativní jev, který ohrožuje jeden ze základních principů vědeckého výzkumu – tedy kvalitní recenzní řízení a nutnost úspěšně obhájit své výsledky před kolegy v oboru („peer review“). Výše zmíněné praktiky jsou přitom jejich původci neustále zdokonalovány a je často obtížné je včas odhalit a vyhnout se jim, zejména při současném stále stoupajícím důrazu na zpřístupňování výsledků, které byly financovány z veřejných zdrojů, formou tzv. otevřeného přístupu. Stručnou příručku, která se snaží shrnout alespoň základní doporučení v tomto ohledu, najdete [zde](#).

3. Otázky autorství

Jednotlivec může být uveden jako autor nebo spoluautor publikace pouze tehdy, pokud se tvůrčím způsobem podílel na jejím vzniku, např. tím, že navrhl a provedl studie a experimenty, provedl analýzu, interpretaci, teoretické zpracování nebo modelování dat, nebo tvůrčím způsobem přispěl k procesu psaní publikace, a pokud souhlasí, že bude uveden jako spoluautor.

Příklady nepřijatelných praktik a manipulací s autorstvím nebo znevažování role jiných vědců v publikacích obsahují zejména:

- Záměrné opomenutí mladších kolegů, postdoktorandů nebo studentů, kteří se tvůrčím způsobem podíleli na vzniku publikace.
- Záměrné vynechání těch, kteří významným způsobem přispěli, ale následně byli z formálních důvodů vyloučeni (např. ukončení pracovní smlouvy).
- Záměrné vynechání osob, které mohou být ve střetu zájmů (např. průmysloví partneři).
- Zahrnutí autorů, kteří se na publikaci ve skutečnosti nepodíleli, např. vedoucí katedry, formální vedoucí týmu, vedoucí studenta-autora nebo mentor autora-postdoka atd.

Všichni autoři publikace by se měli shodnout na pořadí autorů uvedeném v publikaci.

Všichni autoři musí být řádně informováni a musí s nimi být konzultováno odevzdání publikace a typ publikačního výstupu (konkrétní časopis, konferenční sborník atd.)

Každý autor je zodpovědný za uvedení správné afiliace a za uvedení všech zdrojů financování podporujících výzkum, jehož výsledkem je daná publikace.

4. Odpovědnost

Každý, kdo je uveden jako autor publikace, přebírá odpovědnost za to, že se seznámil s obsahem publikace a že je schopen identifikovat v ní svůj podíl. Autor odpovídá za kvalitu a pravost svých výsledků, za jejich úplnost a ověřitelnost a také za jejich nezkreslenou interpretaci.

Z tohoto důvodu je autor rovněž odpovědný za uchování všech relevantních primárních dat a dokumentace všech významných výsledků po dobu, která je v daném oboru obvyklá, pokud jiné povinnosti nebo předpisy nevyžadují jinak.

Všichni autoři nesou za obsah publikace plnou odpovědnost, pokud není uvedeno jinak.

Pokud autor objeví ve svém publikovaném díle chybu nebo zjistí jiný nedostatek, přistoupí bez zbytečného odkladu ke zveřejnění potřebné opravy nebo publikaci stáhne.

5. Otevřenost

SU uznává, že výzkumní pracovníci musí chránit práva svého duševního vlastnictví, zároveň je ale vybízí, aby o své práci co nejotevřeněji diskutovali s ostatními výzkumnými pracovníky a také s veřejností.

Zbytečné zatajování nedůvěrných výsledků výzkumu podporovaného z veřejných prostředků je považováno za porušení etických norem. Autoři by měli zajistit, aby jejich práce byla kolegům zpřístupněna včas, otevřeně, transparentně a přesně, pokud není dohodnuto jinak, a měli by otevřeně komunikovat s veřejností a tradičními i sociálními médii.

SU je oficiálně vlastníkem všech práv duševního vlastnictví vytvořených jejími zaměstnanci v rámci jejich práce pro univerzitu (tzv. „zaměstnanecké dílo“). Poskytování výsledků tvůrčí činnosti dosažených na půdě univerzity s využitím jejího technického, administrativního nebo finančního zázemí třetím osobám za účelem osobního prospěchu je považováno za trestný čin.

Stále více veřejných financujících agentur vyžaduje, aby byly výsledky výzkumu publikovány v některém z modelů tzv. otevřeného přístupu, kdy je publikace komukoli volně dostupná. Dvěma nejrozšířenějšími příklady jsou model zlatého otevřeného přístupu (Gold Open Access), ve kterém autor obvykle nese veškeré náklady na publikaci („Article Processing Charges“), a model zeleného otevřeného přístupu (Green Open Access), kdy se žádné poplatky neúčtují, ale vydavatel zpřístupní práci až po uplynutí určité doby „embarga“ (obvykle v rozmezí 6 měsíců až 5 let). SU sice podporuje využívání otevřeného modelu publikování, zejména v případě zlatého otevřeného přístupu je ale třeba dbát mimořádné opatrnosti a vyhnout se výše zmíněným „predátorským“ časopisům.

Jak bylo uvedeno výše, podle českých právních předpisů náleží práva duševního vlastnictví ke všem výsledkům získaným v rámci práce pro univerzitu jako „zaměstnanecké dílo“ SU (s výjimkou osobních práv autora). Z těchto důvodů jsou výzkumní pracovníci povinni archivovat poslední verze svých prací odevzdaných k publikaci (před jakýmkoli změnami ze strany vydavatele) v repozitáři SU na <https://is.slu.cz/auth/publikace/edit>. „Přístupová práva“ je třeba přidělovat v souladu s platnou licencí vydavatele; v případě pochybností zvolte možnost „nikomu“ (výchozí nastavení).

6. Duševní vlastnictví

SU je oficiálním vlastníkem majetkových práv k veškerému duševnímu vlastnictví vytvořenému jejími zaměstnanci v rámci jejich práce pro univerzitu; autor si ponechává svá osobní práva. V případě duševního vlastnictví, které má potenciál komerčního využití, je povinností autora informovat o takových výsledcích do 30 dnů svého přímého nadřízeného; univerzita pak podnikne potřebné další kroky k zajištění odpovídající ochrany práv k výsledku (patentová přihláška atd.). V případě výsledků ve formě publikace je autor i jeho přímý nadřízený oprávněn uzavřít jménem SU potřebnou licenční smlouvu s vhodným vydavatelem. Tato pravidla se liší od pravidel stanovených pro zacházení s duševním vlastnictvím vytvořeným studenty; podrobnosti naleznete ve [Směrnici rektora o nakládání](#)

[s výsledky duševní činnosti](#). V případě pochybností se obraťte na proděkana pro výzkum na své fakultě, případně na proděkana pro výzkum na svém ústavu.

7. Nezveřejňování informací a GDPR

Všichni zaměstnanci SU jsou podle [Pracovního řádu](#) univerzity povinni zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, o kterých se dozvěděli při výkonu své práce a které v zájmu zaměstnavatele nelze sdělovat jiným osobám; to neplatí, pokud je zaměstnanec této povinnosti zproštěn rektorem nebo pověřeným členem vedení univerzity, nestanoví-li zvláštní právní předpis jinak. Toto pravidlo platí i pro všechny aspekty výzkumné práce. Nedodržení této povinnosti (zejména jakékoliv neoprávněné shromažďování informací o činnosti zaměstnavatele, soukromých a osobních záležitostech zaměstnanců a osobních záležitostech studentů) nebo předávání těchto informací třetím osobám je závažným porušením pracovní kázně a je zákonným důvodem pro rozvázání pracovního poměru.

Předchozí odstavce se vztahuje zejména na osobní údaje, s nimiž se výzkumný pracovník může setkat v průběhu své výzkumné (nebo jiné) práce na SU. Pravidla pro nakládání s těmito údaji, jejich zpracování a předávání je popsáno v [Obecném nařízení o ochraně osobních údajů](#) vydaném Evropským parlamentem; podrobnosti o implementaci této směrnice na SU naleznete na [tuto webové stránce](#), kde je k dispozici také obecný manuál o GDPR a výzkumných údajích. V případě nejasností nebo potřeby podrobnějších informací je možné se obrátit na pověřence SU pro GDPR na adrese gdpr-dpo@slu.cz.

8. Přezkoumání a vyhodnocení

Při provádění jakýchkoli „peer review“ úkonů, jako je posuzování rukopisů, zkoušení studentů, hodnocení cizích prací, posuzování žádostí, působení v roli oponenta disertační či habilitační práce nebo vypracování odborného posudku, se za porušení etických norem SU považuje.

- Delegování úkolu na jiného kolegu místo toho, abyste jej provedli osobně.
- Použití výsledků nebo údajů obsažených v posuzovaných dokumentech k jinému účelu než je vypracování znaleckého posudku nebo jejich poskytnutí třetí straně.
- Úmyslné oddalování vypracování hodnocení za účelem dosažení vlastního prospěchu nebo prospěchu pro třetí stranu.
- Vypracování znaleckého posudku, aniž byste oznámili případný střet zájmů na vaší straně.
- Poskytnutí odborného stanoviska k tématu, která nespádá do vašeho oboru nebo o němž nemáte dostatečné znalosti.

Není třeba dodávat, že všechny úkoly uvedené na začátku tohoto odstavce by měly být prováděny objektivně a poctivě a bez podléhání jakémukoli vnějšímu tlaku.

9. Financování

Výzkumní pracovníci jsou odpovědní za účinné a efektivní využívání finančních prostředků a lidských zdrojů poskytnutých na jejich výzkum. Zejména je třeba dbát na to, aby nedocházelo k duplikování výzkumu prováděného jinde, pokud to není nutné k ověření, doplnění nebo porovnání výsledků.

Při zveřejňování výstupů výzkumu by měly být náležitě uvedeny všechny zdroje financování. Osoby, které výzkum pouze financovaly (sponzoři, pracovníci projektu atd.), se neuvádějí jako spoluautoři publikací, pokud se na jejich vzniku tvůrčím způsobem nepodílely.

10. Problémy specifické pro daný obor

Některé etické otázky, které jsou specifické pouze pro určité obory, nejsou řešeny v Etickém kodexu SU, který stanovuje pouze obecné normy společné pro všechny vědní obory provozované na univerzitě. Příkladem takových oborově specifických otázek jsou etické postupy při výzkumu zahrnujícím lidské účastníky, lidské tkáně a osobní údaje nebo při výzkumu zahrnujícím zvířata, výzkum s aktivní účastí pacientů nebo skupin spotřebitelů a podobně. Otázky tohoto druhu jsou řešeny v etických kodexech příslušných součástí SU – v současné době je to pouze [Etický kodex Fakulty veřejných politik](#). Výzkumní pracovníci by měli v relevantních případech tyto oborové kodexy konzultovat a řídit se jejich ustanoveními.

Výzkumní pracovníci musí při navazování výzkumné spolupráce, sdělování výsledků a při výuce zvážit riziko, že jejich výzkum bude generovat výsledky, které by mohly být zneužity ke škodlivým účelům. To se týká zejména informací o zboží, technologiích či softwaru nebo znalostí, které by mohly být použity pro vojenské účely, zbraně hromadného ničení, kybernetickou válku a podobně.

11. Porušení integrity výzkumu

Nedodržování dobré výzkumné praxe poškozuje výzkumné procesy, zhoršuje vztahy mezi výzkumnými pracovníky, podkopává důvěru ve výzkum a jeho věrohodnost, plýtvá zdroji a může způsobit subjektům výzkumu, uživatelům, společnosti nebo životnímu prostředí zbytečnou újmu. Od výzkumných pracovníků se očekává, že budou dodržovat Etický kodex SU a že budou jeho dodržování vyžadovat i od svých kolegů a studentů. Podezření na [porušení Kodexu](#) zaměstnancem nebo studentem univerzity je třeba nahlásit některým z následujících způsobů:

- Podání stížnosti, oznámení nebo návrhu v písemné, ústní nebo elektronické podobě nadřízenému na jakékoli úrovni.
- Podání stížnosti, oznámení nebo podnětu v písemné, ústní nebo elektronické podobě na příslušnou podatelnu: buď v Opavě (viz [zde](#)), nebo v Karvině (viz [zde](#)).
- Pokud se porušení nepodaří vyřešit v rámci příslušného pracoviště (oddělení, ústavu, fakulty) nebo pokud není výzkumník spokojen se závěry, ke kterým se na pracovišti dospělo, je třeba podat stížnost přímo Etické komisi SU. To lze učinit buď prostřednictvím portálu pro podání oznámení na <https://www.slu.cz/slu/cz/oznameni> nebo zasláním e-mailu na adresu etickakomise@slu.cz, případně opět prostřednictvím některé z podatelen univerzity. Stížnosti podané Etické komisi by měly mít náležitosti uvedené v jednacím řádu komise.
- Pokud mají výzkumní pracovníci SU pochybnosti o dodržování svých práv nebo etických zásad Kodexu, mohou rovněž požádat o radu nebo pomoc univerzitního ombudsmana.

Pokud se stanete [obětí pochybení při výzkumu](#) ze strany osoby mimo SU, mohou existovat podobné možnosti řešení situace v instituci pachatele. V případě plagiátorství je třeba kontaktovat šéfredaktora příslušného časopisu a požadovat stažení inkriminované publikace. Respektované časopisy využívají při řešení takových případů spravedlivé a účelné postupy.

Klíčové zdroje, na které se tento dokument odkazuje nebo které byly použity při jeho přípravě

[Etický kodex Slezské univerzity v Opavě](#)

[Etický rámec výzkumu](#) Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

[Etický kodex akademických pracovníků vysokých škol](#) Rady vysokých škol

[Etický kodex výzkumných pracovníků v AV ČR](#)

[Evropská charta pro výzkumné pracovníky](#) a [Kodex chování při přijímání výzkumných pracovníků](#)

[Evropský kodex integrity výzkumu ALLEA](#)

[Pokyny pro dobrou výzkumnou praxi Univerzity v Cambridge](#)

[Etický kodex pro řešitele projektů Grantové agentury ČR](#)

Poslední aktualizace tohoto dokumentu: 16. března 2023